

Centraal Planbureau

CPB Notitie | 11 september 2018

Indicatoren vermogens- ongelijkheid

CPB Notitie

Aan: Vaste Kamercommissie voor Financiën en voor Sociale Zaken en
Werkgelegenheid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
2594 AV Den Haag
Postbus 80510
2508 GM Den Haag

T 088 9846000
I www.cpb.nl

Contactpersoon
Arjan Lejour

Datum: 11 september 2018

Betreft: Indicatoren vermogensongelijkheid

Samenvatting

De overall indicator voor vermogensongelijkheid bestaat niet. Voor een totaalbeeld heeft de Gini-coëfficiënt de voorkeur. Voor een focus op de staarten van de verdeling kunnen beter andere maatstaven gebruikt worden, zoals aandelen in het totale vermogen of de presentatie van het mediane vermogen voor veel groepen huishoudens. Voor vermogen als voorzieningsindicator is het van belang het omvangrijke pensioenvermogen in Nederland mee te nemen. Daarnaast zijn de meeste uitkomsten van de indicatoren gevoelig voor de huizenprijs.

Deze notitie vormt de schriftelijke inbreng van het CPB in het deskundigengesprek over vermogensongelijkheid op uitnodiging van de vaste commissie voor Financiën en de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid van de Eerste Kamer der Staten Generaal op 11 september 2018.

De aandacht voor vermogensongelijkheid is de laatste jaren fors toegenomen en ook op de beleidsagenda gekomen. In zijn boek 'Kapitaal in de 21^e eeuw' laat Thomas Piketty zien dat in een aantal landen de ongelijkheid de laatste dertig tot veertig jaar substantieel is gegroeid en hij verwacht dat deze trend zich doorzet. In Nederland heeft de WRR in 2014 met een studie over de inkomens- en vermogensongelijkheid in Nederland het debat verder aangezwengeld.¹

¹ WRR, 2014, Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid, WRR Verkenning 28 ([link](#)).

Er is over vermogensongelijkheid veel minder kennis dan over inkomensongelijkheid. Er zijn ook veel discussies over de kwaliteit van de data o.a. over omissies in de registratie van vermogen.² Vergeleken met inkomensongelijkheid, staat het onderzoek naar vermogensongelijkheid nog in de kinderschoenen. Het CBS heeft de laatste jaren veel data op huishoudniveau ter beschikking gesteld en de kwaliteit van de data is duidelijk verbeterd. Op basis van deze data heeft het CPB de afgelopen jaren meerdere onderzoeken naar vermogensongelijkheid en de vermogenspositie van huishoudens uitgevoerd.³

Het vermogen van huishoudens bestaat vooral uit beschikbaar financieel vermogen en collectief pensioenvermogen. In de eerste plaats is dat het financieel vermogen, gedefinieerd in box 3 van de inkomstenbelasting, en de waarde van het eigen huis minus (hypotheek-)schulden. De omvang van beide componenten bedroeg eind 2016 1157 mld euro. In de tweede plaats is er in Nederland een omvangrijk collectief pensioenvermogen, dat bedroeg, inclusief levensverzekeringen en lijfrenten, 1586 mld euro (eind 2017).⁴ Het is een collectief vermogen waarop huishoudens wel recht hebben, maar dat niet vrijelijk beschikbaar en overdraagbaar is.

De verschillende definities van het vermogen van huishoudens bemoeilijken internationale vergelijkingen. Omdat het collectief vermogen niet op individueel niveau beschikbaar is, wordt dit vermogen in een aantal onderzoeken naar vermogensongelijkheid niet meegenomen. In landen met omvangrijke collectieve pensioenen en andere sociale verzekeringen, hoeven huishoudens individueel minder te sparen voor de oude dag en voor mogelijke arbeidsongeschiktheid, werkloosheid en ziekte.⁵ In een recent artikel van Reuten blijkt dan dat Nederland en Denemarken, na de Verenigde Staten, landen zijn met de grootste vermogensongelijkheid.⁶ Dat zijn juist ook landen met omvangrijke collectieve pensioenvoorzieningen, maar die voorzieningen worden in deze vergelijking niet meegenomen.

² Het gaat daarbij onder meer om de goede registratie van schulden, ondernemingsvermogen, kapitaalverzekeringen eigen woning, lijfrenten, vermogen in het buitenland, etc.

³ T. Kooiman en A. Lejour, 2016, Vermogensongelijkheid in Nederland, 2006-2013 ([link](#)) en B. Smid en R. Luginbuhl, 2018, De verscheidenheid van vermogens van huishoudens ([link](#)).

⁴ CBS, 16 augustus 2018 ([link](#)).

⁵ Dit geldt niet alleen tussen landen maar ook binnen landen. Zo laten Smid en Luginbuhl (2018) zien dat zelfstandigen zonder pensioenverplichting vaak een vergelijkbaar of zelfs hoger vermogen opbouwen dan werknemers met collectieve pensioenverplichting.

⁶ Reuten, G., 2018, De Nederlandse vermogensverdeling in internationaal perspectief: een vergelijking met 26 andere OECD-landen, TPEdigitaal 12(2) ([link](#)).

Het CPB neemt in zijn onderzoeken naar het vermogen van huishoudens wel de aanspraken op het pensioenvermogen mee.⁷ Dat vermogen is niet vrijelijk beschikbaar en niet overdraagbaar. Het is echter wel een belangrijke inkomensvoorziening, hetgeen voor veel huishoudens een belangrijke functie van vermogen is.

Voor het meten van vermogensongelijkheid gebruikt het CPB de Gini-coëfficiënt, net zoals voor inkomensongelijkheid. Kenmerkend van deze maatstaf is dat het een mooie samenvatting geeft van de gehele vermogensverdeling. Een coëfficiënt van 1 geeft volledige ongelijkheid aan en een coëfficiënt van 0 drukt een volledig gelijke verdeling uit. Daarbij worden vooral de wijzigingen in het midden van de vermogensverdeling goed weergegeven. Dat geldt in mindere mate voor de staarten van de verdeling; de huishoudens met netto schulden aan de ene kant en huishoudens met heel hoge vermogens aan de andere kant.⁸

Indien het collectief pensioenvermogen wordt meegenomen, valt de vermogensongelijkheid lager uit. Kooiman en Lejour (2016) gebruiken hiervoor de Gini-coëfficiënt. Dit is een populaire maatstaf om de ongelijkheid in de vermogensverdeling aan te geven. Deze bedroeg in 2013 in Nederland circa 0,90. Na toerekening van de collectieve pensioenvermogens valt de Gini-coëfficiënt voor Nederland bijna achttien basispunten lager uit. Dat resulteert in een beduidend gelijkmatigere vermogensverdeling.⁹

De keerzijde van een omvangrijk collectief pensioenvermogen zijn ook hoge verplichte besparingen in Nederland. Een gevolg daarvan kan zijn dat het vrij beschikbare vermogen voor veel huishoudens beperkt is en daarmee nauwelijks een buffer is om financiële tegenvallers op te vangen. Smid en Luginbuhl (2018) concluderen dat bijna de helft van de huishoudens minder dan 10 dzd euro vrij beschikbaar vermogen heeft.

Veranderingen bij de staarten van de verdeling kunnen beter weergegeven worden door andere maatstaven. Bij vermogensongelijkheid wordt vaak het aandeel in het totale vermogen van de 10 procent, 1 procent of zelfs 0,1% van meest vermogende huishoudens weergegeven. Die bedroegen in 2013 respectievelijk 66%, 27% en circa 10% van het totale vermogen (Kooiman en Lejour, 2016). Deze indicator geeft niet alleen een goed beeld van het financieel vermogen aan de top, maar ook van de veranderingen over de tijd. Een nadeel is echter dat Kooiman en Lejour in deze cijfers niet het collectief pensioenvermogen hebben meegenomen. Dat geeft een opwaarts vertekening van de aandelen, omdat de collectieve vermogens

⁷ Daarbij moeten wel een aantal veronderstellingen gemaakt worden zodat rechten op pensioenuitkeringen in een vermogenspositie worden omgezet.

⁸ Zie ook CPB, 2017, *Macro Economische Verkenning 2018*, kader Inkomensongelijkheid in perspectief ([link](#)).

⁹ Zie voor een vergelijkbare systematiek K. Caminada, K. Goudswaard en M. Knoef, Vermogen in Nederland gelijker verdeeld sinds eind negentiende eeuw, Me Judice, 27 juni 2014 ([link](#)).

voor zeer vermogenden naar verhouding minder belangrijk zijn dan voor huishoudens met minder vermogen. Op deze wijze kan ook naar het aandeel van het vermogen van de onderste 10 procent gekeken worden, hoewel voor deze groep de omvang van het vermogen ook een relevante indicator kan zijn. Is er voldoende vermogen om financiële schokken op te vangen? De onderkant van de vermogensverdeling bestaat uit huishoudens met netto schulden. Hierbij is de levensloop relevant. Jonge huishoudens met veel verdienvermogen zijn waarschijnlijk wel in staat de schulden af te lossen en later in het leven financieel vermogen op te bouwen, terwijl dat voor oudere huishoudens met weinig verdienvermogen veel minder het geval is.

In de literatuur zijn ook andere presentaties van de vermogensongelijkheid verschenen. Zo presenteert het CBS de parade van Jan Pen, waarbij de vermogens van de huishoudens op een rij van klein naar groot worden gezet. Netto schulden worden door dwergen afgebeeld met een lengte onder de grond, en achteraan staan de reuzen, de meest vermogenden.¹⁰ Schulenberg (2018) presenteert veranderingen in het mediane vermogen van honderd groepen huishoudens tussen 2011 en 2016.¹¹ Daaruit blijkt dat huishoudens tot en met het 98e percentiel van de vermogensverdeling hun vermogen in doorsnee zien dalen. Alleen de twee procent meest vermogende huishoudens zijn erop vooruitgegaan.

Het verloop van de Gini-coëfficiënt is erg afhankelijk van huizenprijzen. Voor een groot deel van de huishoudens is de waarde van de eigen woning een belangrijke vermogenscomponent. Met de crisis op de huizenmarkt en prijsdalingen tot 20 procent is de vermogensongelijkheid toegenomen tussen 2009 en 2013.

Figuur 1 Ontwikkeling Gini-coëfficiënt bij constante huizenprijzen

¹⁰ CBS, 2018, Parade van Pen: de vermogensverdeling in 2016 ([link](#)).

¹¹ R. Schulenberg, 2018 Toenemende vermogensongelijkheid in Nederland, ESB ([link](#)).

Het aandeel in het vermogen van de top 10% meest vermogende huishoudens steeg van 57% naar 66%. Dat komt vooral dat de vermogens in het midden van de verdeling gedaald zijn, vooral huishoudens waar het eigen huis de belangrijkste vermogenscomponent is.

De figuur laat zien dat de Gini-coëfficiënt tussen 2006 en 2009 niet was teruggelopen, maar gelijk gebleven, als de huizenprijzen niet waren veranderd, Ook de sterke oploop in de Gini-coëfficiënt van 0,78 tot 0,90 vanaf 2009 verdwijnt grotendeels. Als de huizenprijzen vanaf 2006 gelijk waren gebleven, was – *ceteris paribus* – de Gini-coëfficiënt in 2013 met slechts twee basispunten gestegen. De toename van vermogensongelijkheid was niet een gevolg van een vermogenstoename aan de top, maar vooral van een relatief sterk gedaald vermogen in het midden en aan de onderkant van de verdeling als gevolg van de waardevermindering van het eigen huis. Bij stijgende huizenprijzen is het de verwachting dat de vermogensongelijkheid weer afneemt, omdat vooral de vermogens in het midden van de verdeling toenemen, waar het eigen huis de belangrijkste vermogenscomponent is.¹²

¹² Zie ook CBS, 2017, Stijging huizenprijzen verkleint vermogensongelijkheid in 2015 ([link](#)).

Dit is een uitgave van:

Centraal Planbureau
Bezuidenhoutseweg 30
Postbus 80510 | 2508 GM Den Haag
T (088) 984 60 00

info@cpb.nl | www.cpb.nl

September 2018